

Марија Илић

marija.ilic@bi.sanu.ac.rs

Александра Ђурић-Миловановић

saskadjuric@yahoo.com

Коме треба антрополошка лингвистика у Србији данас? Пример креирања Дигиталног звучног архива Балканолошког института САНУ¹

Апстракт:

У раду се разматра развој антрополошке лингвистике у Србији и указује се на њен маргинализован статус у домаћим научним и образовним установама. У уводном делу се излажу основне одлике ове области у антропологији, а затим се представљају активности тима антрополошких лингвиста и антрополога окупљених на пројектима Балканолошког института САНУ. У другом делу, представља се један значајан резултат вишедеценијских теренских истраживања мултикултурних и вишејезичних заједница у централној и југоисточној Европи – Дигитални звучни архив Балканолошког института, скраћено ДАБИ.

Кључне речи:

антрополошка лингвистика, етнолингвистика, теренска истраживања, дигитализација, Дигитални звучни архив Балканолошког института САНУ, вишејезичност, мултикултурализам, нематеријално културно наслеђе

1. Антрополошка лингвистика као приступ у проучавању језика

Антрополошка лингвистика је интердисциплинарни правац у проучавању односа језика и културе који је настао спајањем лингвистике и антропологије. Дел Хајмс је међу првима покушао да је дефинише као „the study of speech and language within the context anthropology“ (исп. Hymes 1963, 277 цит. према Duranti 1997). Амерички антрополошки лингвиста Алесандро Дуранти одређује је пак као „the study of language as cultural resource and speaking as a cultural practice“ (исп. Duranti 1997, 2). Ипак, дефиницију која је најприближнија нашој концепцији, дао је аустралијски антрополошки лингвиста Вилијем Фоли:

¹ Рад је настао као резултат рада на пројектима Балканолошког института САНУ: *Језик, фолклор, миграције на Балкану* (бр. 178010) и *Дунав и Балкан: културно-историјско наслеђе* (бр. 177006) које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

„Anthropological linguistics is that sub-field of linguistics which is concerned with the place of language in its wider social and cultural context, its role in forging and sustaining cultural practices and social structures“ (Foley 1997, 3).

У именовану ове области постоји термилошка нестабилност или чак конфузија; у оптицају су *етнолингвистика*, *социolingвистика*, *антрополошка лингвистика*, *лингвистичка антропологија*, *културна лингвистика* (исп. Duranti (ed.) 2001, 2004; Palmer 1999). За све набројане термине особено је то да постају актуелни педесетих и шездесетих година XX века и да су сковани да би означили нове, интердисциплинарне приступе у проучавању односа језика, културе и друштва. Такође, сви они настају као својеврсна противтежа формализму структурне и генеративне лингвистике (исп. Filipović 2009, 16). Интердисциплинарни приступи који проучавају однос „језик – култура – друштво“ имају многе заједничке теме и концепте, те ћемо стога укратко изложити развој антрополошке лингвистике и њен однос према сродним дисциплинама.

Антрополошка лингвистика се почела развијати у Сједињеним Америчким Државама почетком XX века као део антропологије. Наиме, америчка антропологија је концептуализована тако да обухвата четири основне области: археолошку, биолошку, социо-културну и лингвистичку. Ипак, и у америчкој академској традицији, коришћени су разни називи; крајем четрдесетих и почетком педесетих, *етнолингвистика* је уживала ограничену популарност (исп. Garvin and Riesenberg 1952). Почев од шездесетих, у Америци се користе наизменично *лингвистичка антропологија* и *антрополошка лингвистика*. Иако је Дел Хајмс покушао да стабилизује употребу *лингвистичке антропологије* (енг. *linguistic anthropology*), који је иначе раширен у америчкој литератури, и он сам је користио наизменично оба назива (Hymes 1964a, 1964b). Чини се да ће одлука аутора да користи један или други назив зависити од тога да ли је полазно научно образовање и оријентација антрополошко или лингвистичко.

За разлику од Америке, у Европи се током XX века проучава етнологија, и то углавном одвојено од археологије, палеонтологије и филологије. Наиме, у европској науци етнологија је подударна с америчком социо-културном антропологијом, а језик се проучава у оквиру филологије, односно касније лингвистике. Тако настаје и *етнолингвистика*, као интердисциплинарни приступ која се бави односом „језик – етничка култура“. У последњој четвртини XX века, у словенском свету настају и оригиналне етнолингвистичке школе – руска, са центром у Москви, и пољска, са центром у Лублину. Главни представници руске етнолингвистике су Никита и Светлана Толстој (исп. Толстој [1982]1995; Толстој 2002; Толстая 2006; Плотникова 2004; Агапкина 2002; Гура 2005); а главни представник пољске етнолингви-

стике је Жежи Бартмињски (исп. Bartmiński 2004; Бартмињски 2011). Словенске етнолингвистичке школе су оријентисане према теренским и архивским истраживањима махом руралних заједница. Занима их документовање локалних говорних варијетета, наратива о традиционалном начину живота, митолошке приче, реконструкција најстаријих етно-дијалекатских модела, прављење етно-дијалекатских речника, анализа етно-културних стереотипа, итд. Таква интересовања мотивисана су потребом да се попуни празнина у сазнањима о најарахичнијим слојевима словенске духовне културе. Стога као синтезе ових истраживања настају енциклопедијски речници (*Славянские древности I-IV; Словенска митологија*), речници етно-културних стереотипа (*Słownik stereotypów i symboli ludowych 1-2*) или дијалекатски и етно-језички атласи (*Малый диалектологический атлас балканских языков*). Иако америчка школа и словенске школе имају исте претече и многе заједничке црте, није долазило до значајнијег међусобног утицаја. С друге стране, „западне“ идеје утичу на словенске школе најпре преко зачетника америчке антрополошке лингвистике Франца Боаса, Едуарда Сапира и Бенцамина Ли Ворфа, а у новије време утицај у словенску етнолингвистику долази из савремене лингвистике (прагматике, теорије говорних чинова, когнитивне лингвистике) и теорије стереотипа (исп. Plas 2006).

У земљама западне Европе, посебно немачког и француског говорног подручја, постоје *етнолингвистичка* истраживања, при чему су утицајне Сапир-Ворфова теорије језичког релативизма и Хајмсова *етнографије комуникације*, али није приметан утицај неке словенске школе. Ипак, за разлику од словенских школа, западноевропска етнолингвистика није развила оригиналну етнолингвистичку школу, а у последње време су све присутније северноамеричке методе (исп. Кабакова 1993; Karstedt 2002).

Сличности и разлике између америчке антрополошке лингвистике и словенских етнолингвистичких школа су бројне. Оба приступа деле методолошке аксиоме о извесном степену изоморфизма између језика и културе, као и о утицају језичке структуре на когнитивне и идеолошке категорије; заједничко им је занимање за фолклор и културну антропологију. Разлике су такође бројне: у словенској етнолингвистици преовлађује когнитивна оријентација у разумевању значења, као и интересовање за дијахронијски развој форми и значења; у антрополошкој лингвистици је пак наглашена синхрона и прагматичка димензија значења, тј. интересовање за конкретни друштвени контекст и идеолошку раван значења, при чему су предмет изучавања не само етничке заједнице него и језичке, социјалне, родне и др. У америчкој традицији, правац близак словенској етнолингвистици могао би се наћи у проучавању урођеничких језика, који се назива и „ворфијанизам треће врсте“, при чему се инсистира на вредности и значају „малих је-

зика“ као драгоценом извору података о људском мишљењу и култури (Fishman 1982 цит. према Petrović 2009, 82).

Такође, влада и конфузија око тога како разликовати антрополошку лингвистику од социолингвистике. Социолингвисти и антропололингвисти, пре свега, деле заједнички фокус на употребу језика у неком конкретном контексту. Због сродности њихових метода и циљева, током шездесетих и седамдесетих година XX века било је такозваних „екуменских“ покушаја да се обједине у јединствену дисциплину која истражује употребу језика – Хајмсову етнографију комуникације (исп. Gumperz, Hymes (eds.) 1964; Hymes 1974). Међутим, тај покушај није уродио плодом, делимично и због тога што су антрополошка лингвистика и социолингвистика временом развиле посебне методе и предмете интересовања. За разлику од антрополошке лингвистике, која се развијала као једна од области антропологије и која је од почетка била окренута истраживању усмених култура, социолингвистика се развила из урбане дијалектологије касних педесетих и раних шездесетих. Разлике се, поред осталог, примећују у склоности социолингвиста ка квантитативној анализи и истраживању урбаних говорних заједница, тј. склоности антрополошке лингвистике ка квалитативној анализи и истраживању малих (традицијских) заједница (енг. *small scale communities*). Иако су и даље толико блиске да се често не могу јасно разликовати, неке теме су остале више у сфери интересовања социолингвиста, као нпр. избор језика у вишејезичним срединама, језичка промена и варијација условљена социјалним чионицима, језичко планирање, пиджин и креол језици. С друге стране, неке области су заједничке, нпр. говорни регистар, метајезички дискурс, однос језика и друштвених идентитета, итд. (Duranti 1997, 14). Исто тако, антрополошку лингвистику треба разликовати од дијалектологије или антрополошких описа „егзотичних“ језика. Мада је настала из интересовања за индијанске језике, који су били без писане традиције и припадали усменој култури, антрополошка лингвистика се не бави описом, већ језик схвата истовремено као производ и извор за продукцију симболичких значења и друштвене интеракције говорника и језичких заједница.

1.1. Теоријски и аналитички концепти

У средишту интересовања антрополошке лингвистике налази се теорија о узајамној условљености језичких, когнитивних и идеолошких категорија, позната и под називом *језички релативизам*. Развој идеје о језику као еманацији „духа“ или погледа на свет једног народа почиње са немачким мислиоцима и научницима – Јоханом Готфридом Хердером (1744–1803) и Вилхелмом фон Хумболтом (1767–1835). Скоро читав век касније, Франц Боас (1858–1942) преноси не-

мачку интелектуалну традицију у Америку и утемељује школу америчке антрополошке лингвистике. Заправо, тек у раду Боаса идеје Хердера и Хумболта су први пут истраживане на бази солидних емпиријских чињеница (Foley 1997, 194). Боас се занимао за драматичне промене и убрзано нестајање америчких индијанских језика који немају традицију писмености и залагао за теренска истраживања, синхронијску дескрипцију и транскрипцију говора. Он је допринео афирмацији урођеничких језика као категоријално и функционално равноправних у односу на језике савремене цивилизације. Боасово истраживање урођеничких језика настављају лингвисти Едуард Сапир (1884–1939) и Бенџамин Ли Ворф (1897–1941). Они развијају теоријске концепте који узимају у обзир типолошки различите језике и доприносе развоју принципа језичке релативности (Sapir 1992[1921]; Vorf 1979[1956]; Bugarski 1996). По том принципу, који ће касније постати познат под именом Сапир-Ворфова хипотеза, говорници језика значајно различитих граматика усмерени су ка различитим типовима запажања и евалуација, што утиче на њихов светоназор и понашање у односу према стварности која их окружује (исп. Bugarski 1979, 9).

У словенској етнолингвистици и семиотици се, донекле под утицајем радова западних лингвиста Хердера, Хумболта, Боаса, Сапира и Ворфа, а донекле и под утицајем руских теоретичара Буслаева, Афансјева и Потембње, развила теорија о узајамности језика и културе, и потом концепт „језичке слике или модела света“ (рус. *языковая картина / модель мира*, пољ. *językowy obraz świata*). Језички модел света је врло често национално или просторно одређен, нпр. „пољски“ / ’руски’ / „балкански модел света“, и дефинише се као израз збира представа о свету у датој традицији, које су фиксирани у језику, и могу се пратити у његовим граматичким и лексичким формама, као и у фолклорним текстовима (Bartmiński 1999 цит. према Petrović 2009, 82; Цивьян 1990). У савременој литератури се и амерички и словенски концепти језичке релативности сматрају проблематичним, и то, пре свега, есенцијализам којим се сугерише когнитивна заокруженост и непроменљивост светоназора или етно-језички детерминизам. Зато се уместо језичке релативности предлажу концепти „дискурзивне (функционалне) релативности“ и „идеологије“ као ознака за језички обликоване представе које су друштвено утемељене, дијалогичне, променљиве и оптерећене политичким интересима како појединаца, тако и заједница (Hill, Mannheim 1992; Gumperz, Levinson (eds.) 1996).

Почев од седамдесетих година XX века, антрополошка лингвистика је доживела запажен развој, и то посебно у северној Америци, а најважнији теоријски концепти су *перформанс*, *индексијалност* и *партICIPација* (исп. Duranti 1997). Развоју концепта перформанса (енг. *performanse*) допринели су радови филозофа Џона Остина (1994[1962]) и лингвисте Џона Серла (1991[1969]), који су програм-

ски истраживали прагматичку димензију исказа, тј. Како делујемо речима на ванјезичку стварност. Поред тога, значајна је и естетско-креативна димензија исказа, тј. начин на који се изводи говорни чин. Тако се истраживање употребе језика повезује са студијама фолклора, поезике и уметности. Будући да је перформанс увек креативни чин употребе језика, тесно је повезан с евалуацијом: говорник бива стално процењиван и од слушалаца и од себе самог (Duranti 1997, 16).

Други важан теоријски концепт – индексијалност (енг. *indexicality*), потиче од теорије знакова америчког филозофа Чарлса Перса, који је под *индексом* подразумевао онај тип знака који стоји у егзистенцијалној вези с објектом на који реферише и демонстрира утицај тог објекта, нпр. жива у термометру – температуре, казалька у сату – времена, дим – ватре, медицински симптом – болести. Перс је индексе разликовао од *икона* (енг. *icon*) као знакова који неким својим делом подражавају објекат на који реферишу (нпр. слика, модел, дијаграм) и од *симбола* (енг. *symbol*) као арбитарних знакова (нпр. медаља, застава, споменика, речи, фраза, реченица) (Peirce 1940 цит. према Duranti 1997, 17). Према томе, особина неких језичких форми да сигнализирају вредност више контекстуалних варијабли назива се индексијалност (Silverstein 1976). Ту функцију најчешће врше заменице, прилози и бројни индикатори контекста.

Трећи концепт – партиципација (енг. *participation*), замењује старе дихотомије – „говорник/слушалац“, „пошиљалац/прималац“. Партиципација, према томе, подразумева разне облике активног и пасивног учествовања у говорној интеракцији и, шире, у конкретној говорној заједници. Бити говорник неког језика значи пре свега бити члан говорне заједнице, а говорење је, према томе, део ширих активности, односно друштвене партиципације. Говорити језик значи учествовати у интеракцији с другима и упућивати на свет који је шири од онога што можемо непосредно опазити.

1.2. Теме и методе

Антрополошку лингвистику занима како језик у свим својим стратумима репродукује и конституише друштвену стварност. Сходно томе, теме су врло разноврсне и покривају разне језичке области, као нпр. истраживање психолошке реалности фонемских дистинкција, употреба морфема и заменица као лингвистичких форми учтивости, дијакхронијски и типолошки развој лексичко-семантичких система (нпр. назива за боје), однос дискурса и ванлингвистичке стварности, социо-културни оквири за усвајање језика или језички контакт, лингвистичка конструкција индивидуалног, социјалног или колективног идентитета.

Једна од значајних одлика антрополошке лингвистике, која је уједно одваја од сродних дисциплина које се баве употребом језика, јесте интеграција етнографских и лингвистичких метода. Стога, у антрополошкој лингвистици привилеговано место заузимају теренска истраживања, а највише се користе методе полуструктурираног, квалитативног интервјуа (енг. *semi-structured interview*) и учесничког посматрања (енг. *participant observation*). Будући да су истраживања квалитативне природе, тежиште је померено ка тачки гледишта саговорника (исп. Wiesenfeld 2000; Sorescu-Marinković 2006). У том смислу, антрополошка лингвистика се наслања на ону традицију коју је Денис Тедлок назвао „дијалошким антропологијом“, а која се труди да у своје студије укључи различите „гласове“ из заједнице као и „глас“ самог истраживача (Tedlock 1983 цит. према Duranti 1997, 87). Такође, користе се методе анкете, визуелне антропологије (фотографија, видео снимак, цртеж), као и архивског истраживања. Процес интервјуисања, снимања као и објављивања података ставља истраживача пред бројне етичке дилеме, у које спадају: одговорност истраживача у заштити испитаника и интереса испитиване заједнице, ауторство у вези са снимљеним и транскрибованим наративима и питање власништва снимака, узвратне обавезе истраживача према испитаницима (Wiles et al. 2006; Richardson, Godfrey, 2003; Nespors 2000; Russell 2006).

Као што се из овог сумарног прегледа види, везе савремене антрополошке лингвистике и социо-културне антропологије су бројне, при чему бисмо посебно издвојили склоност ка теренским истраживањима, квалитативним анализама, као и интерес за анализу конструкције идентитета.

2. Антрополошка лингвистика у Србији

У Србији се антрополошка лингвистика везује за активности тима истраживача окупљених око пројеката Балканолошког института САНУ. Основне активности ових истраживача представљају теренска истраживања мултиетничких, мултијезичких и мултиконфесионалних средина у централној и југоисточној Европи. Теме се, поред осталог, односе на испитивања: односа језика и разних типова колективних идентитета, међујезичких и међукултурних контакта, методологије теренских истраживања, као и на промену језика и идентитета под утицајем модернизацијских процеса.

Теренска истраживања започета су још 1998. године, мање-више неформално на Институту за српски језик САНУ. Ова истраживања се пак систематски спроводе од 2002. године на Балканолошком институту САНУ, у оквиру пројеката које финансира Министарство на-

уке Републике Србије. То су, према хронолошком редоследу, следећи пројекти:

- (1) „Етнолингвистичка и социolingвистичка истраживања избеглица и мултиетничких заједница на Балкану“, 2002–2005;
- (2) „Етничка и социјална стратификација Балкана“, 2006–2010
- (3) „Језик, фолклор, миграције на Балкану“, 2011–2014, дакле пројекат који је у току.

Руководилац свих наведених пројеката је др Биљана Сикимић. Мултидисциплинарног су карактера, а на њима је сарађивало више од тридесет научних истраживача – и то лингвиста, антрополога, етномузиколога, историчара, музеалаца, фолклориста, историчара књижевности, и др. (исп. Сикимић 2012). Поред тога, неколико пројеката које је подржао UNESCO у оквиру свог програма заштите нематеријалне баштине, рађено је на основу сличне теренске методологије и укључено је у архиву ДАБИ. То су следећи пројекти:

- (а) „Словенски говори на Косову и Метохији“, 2003. године, чији је носилац био Институт за српски језик САНУ;
- (б) „Српске народне песме и њихов културни израз“, 2004. године, чији је носилац Институт за књижевност и уметност у Београду;
- (в) „Језик и идентитет у Републици Србији“, 2008. године, чији је носилац био Институт за српски језик САНУ.

Рад овог тима, коме припадамо и ми, у почетку се развија под утицајем словенских школа, а у последњим деценијама расте утицај англо-саксонске и северноамеричке теорије (исп. Пић 2002; 2010; Сикимић 2005а; 2012). У првој фази је истраживање било усмерено на традицијску духовну културу и руралне средине, а за те потребе је коришћен руски етнолингвистички упитник Ане Плотњикове посвећен балкано-словенским хришћанским заједницама, који је преведен на српски.² Упитник је подељен на три дела, при чему сваки део садржи списак тема за разговор: „Животни циклус“ (рођење, свадба, сахрана), „Обредни циклус“ (календарски обичаји), „Митологија“. Већина материјала која је снимљена до 2005. године, скупљена је на основу овог упитника, и то методом етнолингвистичког, полу-структурираног, квалитативног интервјуа. У том смислу, чести су наративи саговорника о обичајима животног и календарског циклуса, митолошким веровањима и магијским праксама које су присутне у заједници.

² Исп. А. А. Плотникова 2009 [1996]; у издању из 2009. године поред руског оригинала налази се и српски превод упитника.

Ипак, овај упитник је био само полазна основа, а природа истраживања је захтевала да се упитник за свако истраживање прилагођава и допуњује, како би се уважиле културне специфичности сваке истраживане заједнице. Такође, током времена, истраживачи су све више покушавали да превазиђу методолошка ограничења етнолингвистичког приступа, који је углавном носталгично заглаван у прошлост и који језик и културу конструише као мање-више статичне моделе (исп. Пић 2010). Стога се методологија све више окретала ка америчкој антрополошкој лингвистици и англо-саксонском квалитативном интервјуу, који смо условно назвали другом фазом: интервјуи су постајали све више отворени, дигресије саговорника су прихватане, а истраживање се проширило на социолингвистику, међујезички и међукултурни контакт, друштвену и усмену историју, аутобиографије, итд.

3. Дигитални звучни архив Балканолошког института САНУ – ДАБИ

Значајан резултат антропололингвистичких истраживања представља – Дигитална аудио архива говора и визуелног материјала, скраћено ДАБИ, Балканолошког института САНУ. Дигитална аудио-архива, ДАБИ, замишљена је као коауторски пројекат истраживача – сталних сарадника. База је архивирана на екстерном диску коме се може приступити само из просторија Српске академије наука, уз помоћ посебне лозинке. Како је база отворена и за спољне кориснике, корисници су обавезни да потпишу протокол о сарадњи који подразумева да корисник наведе основне податке о снимку, име особе која је водила разговор, датум и место. Подаци о испитаницима су, у складу с етичким нормама о заштити приватности, анонимни, тј. није дозвољено давање пуног имена и презимена саговорника, осим у посебним околностима уз одобрење аутора снимка.

Метод архивирања је следећи: уз дигитални снимак интервјуа, прилаже се протокол (краћи опис разговора), а неки снимци имају мање или више потпуне транскрипте целог разговора. Принцип теренског рада је такав да се са припадницима етничких заједница углавном разговара на њиховом матерњем језику, тако да је материјал ДАБИ вишејезичан: највише је заступљен српски говор, уз материјал на румунском и влашком и мањим делом на мађарском, чешком, хрватском, бугарском, ромском језику. То значи да истраживачки тим укључује говорнике различитих језика и припаднике различитих етничких заједница. Будући да подаци у бази још нису потпуно систематизовани, тешко је проценти број сати, али оквирно се може рећи да база садржи преко 2,000 сати аудио материјала, преко 100 сати видео материјала и преко 1,000 фотографија.

3.1. ДАБИ – географски ареал и истраживане заједнице

Географски ареал који покрива ДАБИ је врло широк и практично обухвата целу Србију. На основу ових истраживања настали су бројни научни радови и монографије, од којих ћемо овде указати само на неке од њих; потпунији преглед теренских истраживања, као и радова насталих на основу ДАБИ архиве налази се у Сикимић 2012.

У западној Србији посебно су истраживана мешовита српско-бошњачка насеља, у североисточној Србији – насеља у којима живе Власи, Срби, Бањаши,³ Роми, Бугари; у централној Србији – Срби, Роми и Бањаши; у јужној Србији Срби и Роми (исп. Сикимић (ур.) 2005б; Златановић 2008; Ђорђевић 2008; Ћирковић 2006; Sorescu-Marinković 2006). Посебан део теренског материјала је посвећен Војводини, и то Бачкој и српском Банату. У Бачкој су највише истраживане буњевачке и бањашке заједнице. Теренска истраживања српског Баната су била посебно систематична и укључила су велики број етничких заједница Баната: Србе, Румуне, Мађаре, Чехе, Бањаше, Роме, Павликијане, Кајкавце, Карашевце (исп. Пић, Ђурић-Milovanović 2012; Vučković 2004, 2010; Mandić 2007; Balla 2009; Balla et al. 2012). Посебно је значајно истраживање словенских, махом српских, заједница са Косова, које је обављено 2003. године, након ескалације етно-политичког конфликта и НАТО бомбардовања, те масовног исељавања Срба са Косова и драматичне промене друштвено-политичке ситуације. Поменута теренска истраживања су обављана како у енклавама, тако и у избегличким центрима у Србији, и представљају пример теренског рада у ризичним условима у пост-трауматским ситуацијама (исп. Сикимић (ур.) 2004; (ур.) 2005; Ћирковић 2012). Поред етничких, истраживања су обухватила и различите конфесионалне заједнице: православне, католичке, грко-католичке, неопротестантске (исп. Ђурић-Milovanović, Maran, Sikimić 2011). Тако је истраживање религиозности различитих етничких група обогатило базу ДАБИ материјалом са богослужења и разговорима са свештеницима/пасторима и верницима.

³ Етноним *Бањаши* се односи на етничке групе чији је језик румунски, које се према бројним културним одликама сматрају блиским Ромима, а које најмање два века живе расејане у више земаља централне и југоисточне Европе (Мађарска, Румунија, Србија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Бугарска и Македонија). Иако се сматрају блиским Ромима, најчешће на основу категоризација које врше друге етничке групе које с њима живе, они не говоре ромски језик и себе називају различитим именима: *Бањаши*, *Бојаши*, *Рудари*, *Румуни*, *Коритари*, *Румунски / Влашки Цигани*, *Каравласи* (исп. Сикимић 2005в; Sikimić, Sorescu Marinković 2013).

Последњих година, посебна пажња посвећена је истраживањима српске дијаспоре, и то Срба у Мађарској, Словенији и Румунији (исп. Илић 2009; Илић 2010; Petrović 2009; Ђурић-Миловановић 2012). Поред тога, истраживане су и јужнословенске католичке заједнице у дијаспори које немају недвосмислену националну идентификацију, као нпр. Раци у Мађарској. Према обухвата велики број етничких заједница, као и широки географски ареал, проширивање ДАБИ базе је свакако даљи циљ пројеката Балканолошког института теренским истраживањима заједница које нису до сада била укључена у истраживања: Словацима, Словенцима, Македонцима и Немцима.

3.2. ДАБИ – база података

Ради лакшег претраживања базе, од 2012. године стучњаци са Математичког факултета Универзитета у Београду започели су осмишљавање програма за претраживање. База се сада може претраживати на основу више критеријума: уношењем географских појмова у претраживач (места у којем је разговор снимљен), или на основу других критеријума као што су националност, језик, теме или име истраживача који је водио разговор. Ауторка програма за претраживање базе података ДАБИ је Ивана Танасијевић, асистенткиња на Математичком факултету (исп. Tanasijević, Sikimić, Pavlović-Lažetić 2012; Tanasijević, Sikimić 2011).

Могућности употребе архивираног материјала у ДАБИ бази су различите. Аудио и видео грађа може послужити као драгоцен извор за истраживања из разних области: лингвистике, антропологије, историје, културологије, фолклористике, социологије и других. Значајну употребу ДАБИ база може имати и у едукацији и музеологији. Такође, ДАБИ база може имати значајну улогу у представљању културне баштине централне и југоисточне Европе широј јавности.

4. Које треба антрополошка лингвистика у Србији данас: закључак

Након овог кратког прегледа основних одлика антрополошке лингвистике, те резултата рада антрополошких лингвиста и антрополога окупљених на пројектима Балканолошког института САНУ, желимо поново да поставимо питање с почетка текста: Које треба антрополошка лингвистика данас у Србији? Ово питање формулишемо овако из више разлога:

1. Прво желимо да нагласимо потребу за бољом комуникацијом и бољим међусобним познавањем рада антрополога Србије анагажованих у разним институцијама, потребу за разменом знања, чему је свакако допринео и један овакав скуп.

2. Друго, желимо да истакнемо како је, према нашем мишљењу, статус антрополошке лингвистике у нашим институцијама маргинализован: она не постоји као посебан курс на нашим одсецима за антропологију, иако се многи антрополози и студенти баве посредно или непосредно улогом и употребом језика у конструкцији и репродукцији културних пракси и идеологија.

3. Треће, желимо да укажемо на потребу за повратком привилегованог статуса теренских истраживања у антрополошким истраживањима, која су, како се нама чини, у последњим деценијама била занемарена.

4. Коначно, желимо да представимо важну базу података скупљених током теренских истраживања – ДАБИ, и да укажемо на могућности њеног коришћења пре свега у научне и образовне сврхе.

Литература:

Агапкина, Т. А. 2002. *Мифопоетические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл*. Москва: Индрик.

Bartmiński, Jerzy. 1999. „Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata“. U *Językowy obraz świata*, (ur.) Bartmiński, J. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 103–120.

— 2004. „Etnolingwistyka słowiańska – próba bilansu“. *Etnolingwistyka: Problemy języka i kultury* 16: 9–27.

Бартмињски, Јежи. 2011. *Језик, слика, свет: етнолингвистичке студије*. Београд: СловоСлавија.

Balla, Mónika. 2009. „Tamo gde se kulture susreću: Naracije o sopstvu kroz uticaj različitosti.“

Životne priče mađarske dijaspole u Vojlovici“. U *Zbornik radova Petog međunarodnog interdisciplinarnog simpozijuma „Susret kultura“* knjiga 1, (ur.) Subotić, Živančević-Sekeruš, Lj. 395–402. Novi Sad: Filozofski fakultet.

Balla, Mónika, Buljanović, Sandra, Пић, Марија. 2012. „Domains of Hungarian Language Use in Belgrade“. *Jezikoslovlje* 13 (2): 571–588.

Bugarski, Ranko. 1979. „Uvod u čitanje Vorfa“. U *Jezik, misao i stvarnost* (ur.) Li Vorf, Bendžamin. Beograd: BIGZ „Biblioteka XX vek“, 5–25.

— 1996. *Lingvistika o čoveku*. Beograd: Čigoja štampa.

Wiles, R., Vikki, Ch., Crow, G., Heath, S. 2006. „Researching researchers: lessons for research ethics“. *Qualitative Research* 6(3): 283–299.

Wiesenfeld, Esther. 2000. „Between Prescription and Action: The Gap between the Theory and the Practice of Qualitative Inquiries“ [65 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social*

Research [On-line Journal], 1(2). Available at: <http://qualitative-research.net/fqs/fqs-e/2-00inhalt-e.htm>.

Vorf, Bendžamin Li. 1979 [1956]. *Jezik, misao, stvarnost*. Beograd: BIGZ „Biblioteka XX vek“.

Vučković, Marija 2004. „Kajkavci u Banatu: lingvistička situacija i polna diferencijacija“. U *Skrivene manjine na Balkanu* (ur.) Sikimić, B. Beograd: Balkanološki institut SANU, 199–215.

— 2010. „Language and Religion among Bulgarian and Croatian Roman Catholics in the Serbian Banat, Ottoman and Habsburg Legacies in the Balkans“. In *Language and Religion to the North and to the South of the Danube River*, (ed.) Voß, Christian. München – Berlin: Otto Sagner Verlag, 247–264.

Garvin, Paul, Riesenber, S. H. 1952. „Respect Behavior in Ponape. An Ethnolinguistic Study“. *American Anthropologist* 54: 201–220.

Gumperz, John, Hymes, Dell (eds.) 1964. *The Ethnography of Communication*. *American Anthropologist* 66(6) part II.

Gumperz, John, Levinson, Stephen (eds.) 1996. *Rethinking linguistic relativity*. New York: Cambridge University Press.

Гура, Александар. 2005. *Симболика животиња у словенској народној традицији*. Београд: Бримо, Логос, Александрија.

Duranti, Alessandro. 1997. *Linguistic anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.

— 2001. (ed.) *Linguistic Anthropology: A Reader*. Blackwell.

— 2004. (ed.) *A Companion to Linguistic Anthropology*. Blackwell.

Ђорђевић, Смиљана. 2008. „Крвна жртва у посмртним обичајима Срба колоништа у Омољници као део механизма конструисања сепаратног идентитета“. У *Крвна жртва : трансформације једног ритуала* (ур.) Сикимић, Б. Београд: Балканолошки институт САНУ, 175–206.

Ђurić-Milovanović, A., Maran, M., Sikimić, B. 2011. *Rumunske verske zajednice u Banatu. Prilog proučavanju multikonfesionalnosti Vojvodine*. Vršac: Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača „Mihailo Pavlov“.

Ђurić-Milovanović, Aleksandra. 2012. „Serbs in Romania: relationship between ethnic and religious identity“. *Balkanica* 43: 117–142.

Златановић, Сања. 2008. „Ромски курбан у пет слика“. У *Крвна жртва : трансформације једног ритуала*, (ур.) Сикимић, Б. Београд: Балканолошки институт САНУ, 67–98.

Ilić, Marija. 2002. Etnolingvistika u Srbiji. *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 62: 211–234.

— 2009. „Динамика језичке и социјалне промене: о мањинским језицима у Мађарској с посебним освртом на српски језик“. *Јужнословенски филолог* 45: 331–357.

— 2010. Ideologija nostalgije u etnolingvističkom intervjuu. *Етнолошко-антрополошке свеске* 15(4): 65–75.

— 2011. „Coping with Socially Sensitive Topics Discourse on Inter-ethnic Marriages among Elderly Members of the Serbian Minority in Hungary“. *Balkanica* 41: 33–53.

Ilić, M., Đurić-Milovanović, A. 2012. „Digital archive of the Banat vernaculars and culture: fieldwork and perspectives“. In *Research, preservation and presentation of Banat heritage: current state and long term strategies* (ed.) Pantović, I., 151–157. Vršac: City Museum.

Кабакова, Г. И. 1993. „Француска етнолингвистика: проблематика и методологија“. *Вопросы языкознания* 6: 100–113.

Karstedt, Lars. 2002. „The History and Status of Linguistic Anthropology in Germany, Austria, and Switzerland“. *Journal of Linguistic Anthropology* 12(1): 72–87.

Малый диалектологический атлас балканских языков. 2003. Соболев, А. (ред.) München: Biblion.

Mandić, Mirjana. 2007. „Zamena jezika: analiza jezičkih sposobnosti jednog romskog deteta“. U *Društvene nauke o Romima u Srbiji*, (ur.) Tadić, Lj., Bašić, G. 221–240. Beograd: Odeljenje društvenih nauka SANU.

Nespor, J. 2000. „Anonymity and Place in Qualitative Inquiry“. *Qualitative Inquiry* 6(4): 546–569.

Ostin, Džon. 1994 [1962]. *Kako delovati rečima: predavanja na Harvardu 1955. godine*. Armson, Dž, Zbisa, M. (ur.) Novi Sad: Matica srpska, Futura.

Palmer, Gary, B. 1999. *Toward a Theory of Cultural Linguistics*. Austin: University of Texas Press.

Petrović Tanja. 2009. *Srbi u Beloj Krajini: Jezička ideologija u procesu zamene jezika*. Beograd: Balkanološki institut SANU, Založba ZRC.

Peirce, Charles, S. 1940. „Logic as Semiotic: The theory of Signs“. In *Philosophical Writings of Peirce: Selected Writings*, (ed.) Buchler, J. London: Routledge, Kegan Paul.

Плотникова, А.А. 2004. *Этнолингвистическая география Южной Славии*. Москва: Индик.

— 2009 [1996]. *Материалы для этнолингвистического изучения балканославянского ареала*. Москва: Институт славяноведения РАН. [упитник је штампан у руском оригиналу и српском преводу, који следи иза њега: *Materijali za etnolingvističko proučavanje balkansko-slovenskog areala*].

Richardson, J. C., Godfrey, B. S. 2003. „Towards ethical practice in the use of archived transcribed interviews“. *International Journal of Social Research Methodology* 6(4): 377–355.

Russell, Ian. 2006. „Working with Tradition: Towards a Partnership Model of Fieldwork“. *Folklore* 117: 15–32.

- Sapir, Edward. 1992 [1921]. *Jezik*. Novi Sad: Dnevnik.
- Серл, Џон. 1991 [1969]. *Говорни чиновни: оглед из филозофије језика*. Београд: Нолит.
- Сикимић, Биљана (ур.) 2004. *Избегличко Косово*. Лицеум 8. Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ.
- (ур.) 2005. *Живот у енклави*. Лицеум 9. Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ.
- 2005а. „Изазов теренског рада – етнолингвистика или антрополошка лингвистика?“ У *Етнологија и антропологија: стање и перспективе*, (ур.) Радојичић. Д. Београд: Етнографски институт САНУ, 235–244.
- (ур.) 2005б. *Бањаши на Балкану : идентитет етничке заједнице*. Београд: Балканолошки институт САНУ.
- 2005в. „Бањаши на Балкану“. У *Бањаши на Балкану : идентитет етничке заједнице*, (ур.) Сикимић, Б. Београд: Балканолошки институт САНУ, 7–12.
- 2012. „Тимски теренски рад Балканолошког института САНУ. Развој истраживачких циљева и метода“. У *Теренска истраживања – поетика сусрета* (ур.) Ивановић-Баришић, М. Београд: Етнографски институт САНУ, 167–198.
- Sikimić, Biljana, Sorescu Marinković, Annemarie. 2013. „Linguistic richness of Roma in Serbia: Banat and its multilingual dimension“. In *Roma education in Europe: Practices, Policies, and Politics*, (ed.) Mišković, M. London: Routledge.
- Славянские древности I-IV*. Этнолингвистический словарь. Толстой, Н., (ур). Москва: Международные отношения. 1995–2009.
- Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Толстој, С., Раденковић, Јб. (ур.) Beograd: Zepher Book World, 2001.
- Słownik stereotypów i symboli ludowych. Kosmos I/1-4*. Bartmiński, J. (ur.) Lublin: Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. 1996–2012.
- Sorescu-Marinković, Annemarie. 2006. The Vlachs of North-Eastern Serbia. Fieldwork and Field Methods Today. *Symposia. Journal for Studies in Ethnology and Anthropology* 6: 125–140.
- Tanasijević, I., Sikimić, B., Pavlović-Lažetić, G. 2012. Multimedia database of the cultural heritage of the Balkans. Available at: http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/pdf/637_Paper.pdf
- Tanasijević, I., Sikimić, B. 2011. „Digitalizacija i organizovanje nematerijalnog kulturnog nasledja Balkana“. Rad predstavljen na međunarodnoj konferenciji „Nove tehnologije i standardi: digitalizacija nacionalne baštine“ Beograd.
- Tedlock, Dennis. 1983. *The Spoken Word and the Work of Interpretation*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Толстая, Светлана, М. 2006. „Постулаты московской этнолингвистики“. *Etnologwstyka: Problemy języka i kultury* 18: 7–27.

Толстој, Светлана, М. 2002. „Словенска етнолингвистика: проблеми и перспективе“. *Глас СССХСIV САНУ* 19: 27–36.

Толстој, Никита, И. [1982] 1995. *Језик словенске културе*. Ниш: Просвета.

Тирковић, Светлана. 2006. „(Етно)лингвистичка истраживања Влаха у Србији“. *Probleme de filologie slavă* 14: 273–286.

— 2012. *Стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*. Београд: Балканолошки институт.

Filipović, Jelena. *Moć reči: Ogledi iz kritičke sociolingvistike*. Београд: Zadužbina Andrejević.

Fishman, Joshua, A. 1982. „Whorfianism of the Third Kind: Ethnolinguistic Diversity as a Worldwide Societal Asset“. *Language in Society* 11: 1–14.

Foley, William, A. 1997. *Anthropological Linguistics: An Introduction*. Oxford: Blackwell.

Hymes, Dell. 1963. Objectives and Concepts of Linguistic Anthropology. *American Anthropological Association Memoirs* 94: 275–302.

— 1964a. „General Introduction“. In *Language in Culture and Society: A Reader in Linguistics and Anthropology* (xxi–xxxii) (ed.) Hymes, D. New York: Harper & Row.

— 1964b. „Introduction: Toward Ethnographies of Communication“. In *The Ethnography of Communication. American Anthropologist* 66(6) Part II. (Special Issue), (ed.) Gumperz, J., Hymes, D., 1–34.

— 1974. *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Hill, Jane, Mannheim, Bruce. 1992. „Language and World View“. *Annual Review of Anthropology* 21: 381–406.

Цивьян, Татьяна. 1990. *Лингвистические основы балканской модели мира*. Москва: Наука.

Ilić Marija

Đurić-Milovanović Aleksandra

Who needs anthropological linguistics in Serbia today?

The case of the Digital Archive of the SASA Balkan Institute

In this paper we outlined the development of anthropological linguistics in Serbia and pointed at its marginalisation within the Serbian scientific and educational institutions. In the introductory part, we described the key characteristics of anthropological linguistics as a separate discipline within anthropology. Then, we presented the activities of the team composed of anthropologists and anthropological linguists who are engaged in the SASA Balkan Institute’s projects. In the second part, we presented a sig-

nificant result of the more than a decade-long fieldwork among multiethnic, multilingual, multiconfessional communities of Central and South-East Europe – the Digital Archive of the Balkan Institute of the Serbian Academy of Science and Arts, abb. DABI. Finally, we pointed at possibilities and perspectives regarding the DABI development and its utilisation for scientific, educational and museum purposes.

Key words: anthropological linguistics, ethno-linguistics, filed work, digitisation, the Digital Archive of the SASA Balkan Institute, multilingualism, multiculturalism, intangible cultural heritage